

שבת הראי"ה

ליקוטים מתורתו של הצדיק והחסיד, מרא דארעא דישראל, שר התורה ורועה ישראל

רבי אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

יוצא לאור ע"י ארגון 'אור האורות' להפצת תורת הגה"צ הראי"ה קוק זיע"א ♦ שאלות ותגובות ניתן לשלוח לכתובת: רח' הרב צבי יהודה 6 דירה 3 בת-ים, או בדוא"ל: reiyaa@gmail.com ♦ להתקשר: 0507-583810 ♦ תרומות ניתן להפקיד בבנק הדואר חשבון מס' 20778885 ♦ ניתן לקרוא את העלון גם באתר: www.yeshiva.org.il

עלון מיוחד לכבוד החנוכה

אורות הפרשה

אין נבון וְחָכָם כְּמוֹךָ וּמֵא לטו.

"כל ציור דוחק באיזו מידה את חברו, בזמן שאינו מתייחס עם הראשון לשכללו ולהרחיבו יותר. ועל פי זה כל חכמה דוחקת במידה ידועה את רגלי חברתה. מובן הדבר שדוחק זה הוא רק מצד הסגנון המיוחד שיש לכל חכמה, שמצידו הם דברים חלוקים, אבל מצד פנימיותה של ההכרה אין הבדל כלל, וכל הדעה היסודית אחת היא, וכל הכרה וידיעה מעשרת היא את הכלל של כוח המכיר, והשפעה הרוחנית מתגברת על ידי כל פלג נוסף מאיזה מין שהוא. אבל מצד המקבלים הדבר תלוי עד כמה הירידה לעומק עצמיותה של ההכרה מגעת, שבאותה מידה שהשכל עסוק בצד הסגנוני החיצוני, ככה מתגברת הדחיקה והסתירה, ועד כמה שההארה השכלית חדרה לתוך העומק העצמי של הידיעה, מתאחדים העניינים והעושר מתגדל. כל הידיעות שבעולם, הפנימיות והחיצוניות, הקודש והחול [...], מתאחדים מצד נשמת ההכרה, וכל המתאחד יותר באור זה הפנימי של הנשמה, הכל מתעכל אצלו לאור קודש וחיים של נצח והוד. אבל מי הוא הגבר שכבר הסיר את המחיצות מהכרתו הפנימית, צדיקים בני עלייה מועטים הם, ורובא דעלמא לא בעלי הכרה כי אם בעלי סגנון הם, וצריכים הם שמירה בדרך כלל, שלא לצאת מעניין לעניין. "וליוצא ולבא אין שלום – זה היוצא משייבה לשייבה, ומתלמוד לתלמוד", וקל וחומר לאין ערוך להסתכלות חול וטומאה מהסתכלות קודש וטהרה. על זה נאמר כל המוסיף גורע.

מידתו של יוסף הצדיק, בן זקונים דיעקב אבינו (דשופריה היא מעין שופריה דאדם הראשון) איש תם, הכולל הכול, האמת במלא תפארתו, העובד הנאמן, והאח ברמאות עם הרמאי, לעמוד על עמדתו, עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי [בראשית לב ה ברש"י]. יוסף כשמו, איננו גורע בתוספתו, ושבעים לשון גמר על ידי הוספת האות משמו של הקב"ה

בשמו [סוטה לו:], אות הה"א שבה נברא העולם הזה וכל אשר בו. ומאן דאתי מסיטריה, לפי מידת צדקו, נטירת בריתו ופטופט יצרו [ב"ב טז:], אור חסדו להשכיר לכל עם הארץ, סבלנותו לשלם טובה תחת רעה, ואהבתו לארץ ישראל, וקישורו לצפיית ישועה – "פקוד יפקוד אלהים אתכם", יוסף שהודה בארצו [מדרש רבה דברים ב ח], לפי זריחת אורו על מי שעל שמו ודגלו ייקראו צדיקים יסודי עולם, אין בהם צמצום של הכרות חיצונית, ואין עין הרע שולטת בהם, מפני שהם עולי עין [ברכות כ:], עומדים מלמעלה מהסגנון החיצוני. כנונין רברבין דשייטין בימא רבא, דמילי דשטותא הם אצלם מאירי אור ומפני דרך למילי דחכמתא, ביתרון האור מן החושך [ע"י זוהר ח"ג דף מז ע"ב]. ולישרי לב שמחה. ראשי תיבות של"ו, צדיקים אוכלים אותו בשלוה [יומא עה:]. [מגן הראי"ה, 'שמונה קבצים', קובץ ב פסקה רפ].

וַיֹּאמְרוּ שְׁלוֹם לְעַבְדְּךָ לְאַבְיָנוּ עוֹדְנוּ חַי וְמַג כח.

ואמרו חז"ל: "מפני מה נקרא יוסף עצמות בחייו (שנאמר): "והעליתם את עצמוני מזה" [בראשית נ כח], מפני שלא מיהה בכבוד אביו, דקאמרי ליה 'עבדך אבינו' ולא אמר להו ולא מידי" [סוטה דף יג:].

מגן הראי"ה עמד על הקשר בין כיבוד ההורים לבין אריכות החיים, וכך הוא כותב: "כשם שהשפעת החיים בהתחלתם באה מאב ואם, כך כבוד אב ואם, המרבה את קישורם הנפשי במקורו אל יוצאי חלציהם מצד ערכם הנשמתי, מרבה את החיים. "כבוד את אביך ואת אמך למען יאריך ימך", ופשיטא שאורך ימים זה משמש לעולם שכולו טוב וכולו ארוך" [שמונה קבצים' קובץ ד פסקה חח].

וכתב המהר"ל: "ואין לומר שלכך נתקצרו ימיו, כי אדרבא היה מקיים כבוד אב ואם, רק שלא היה מוחה בכבוד אביו, ומפני זה נקרא עצמות בחייו" [יחידושי אגרות' סוטה יג:].

אורות הראי"ה

הראי"ה ותורת הגר"א מוילנא (י"א)

פרק י"א: רבי מנשה מאיליה תלמיד הגר"א

לימוד הראי"ה בסמרגון

באחת משנות בחרותו (תרמ"ג) למד הראי"ה קוק, או כפי שנקרא אז: 'העילוי מגריבה', בעיר סמרגון. באותה שנה זכה לסייעתא דשמיא גדולה, ועלה בתורה במידה גבוהה מאוד. רישומה של עליה רוחנית זו ניכרים ועולים מתוך כמה שורות נרגשות, במכתב שכתב בחורף תרנ"ז בהיותו כבר רב העיירה בויסק, לאחיו הצעיר רבי שאול חנא קוק, שהגיע גם הוא כעבור ארבע עשרה שנה למקום תורה זה:

"עיר סמרגון היקרה, העיר אשר שמה וזכרה חקוק על לוח ליבי לאהבה, משחר טל ילדותי, העיר אשר בה מצאתי – בראשית דרכי – חברת קודש מלאה חכמים וסופרים, חריפים ובקיאים, יראי ד' וחושבי שמו, אשר חברתם הרחיבה לבבי, וגם גרמה לי להכשיר ביתרון את כשרונות ילדותי, בעזרת ד' [אגרות הראי"ה' ח"א עמ' ז].

בימים ההם עדיין ריחפה בסמרגון רוחו של אותו גאון מקורי ומופלא, רבי מנשה מאיליה זצ"ל, אשר זכה להיות מרואי פני הגר"א ושומעי תורתו, ועל פיה נהג דרכיו בקודש.

הגאון ר' מנשה מאיליה

כשקוראים את קורות חייו של ר' מנשה, אי אפשר שלא יעלה דמיון ניכר בינו לבין דמותו של הראי"ה, שכפי שנראה להלן היה מספר עליו בהערצה גדולה.

ר' מנשה נולד בסמרגון בשנת תקכ"ז לאביו הרב יוסף בן פורת הדיין, ממנו קיבל את ראשית חינוכו ולימודו. עוד מימי ילדותו התחילו לספר נפלאות על ילד פלא זה, שלפי דעת חכמי עיר מולדתו עתיד היה להיות למופת בעמו. בגיל 8 ידע את שורשי שו"ע חו"מ. כשרונו המיוחד וזכרונו המופלא היה לשם דבר. מגיל עשר קבע את לימודו בבית המדרש הגדול בסמרגון, כי כבר לא נמצא לו מלמד מתאים.

מתעמק היה רבי מנשה כבר מנעורו לא רק בלימוד תורה, התלמוד וספרי הפוסקים הראשונים, אלא שהיה מתענה בלי הפוגות בנפתולי נפש נוראים על אודות שאלות שמחוץ לארבע אמות של הלכה. הוא נשא בליבו מחשבות גדולות על דברים העומדים ברומו של עולם. מתוך שאיפה עצומה לאמת, הייתה נפשו נאבכת עם עצמה ועם מחשבותיו על החיים, על הסדרים החברתיים, הנימוסים והחינוכיים, ועל הכול היה מחפש תשובות, עצות ודרכים לשנות לטובה את חיי הכלל והפרט.

והלא כה יספר רבי מנשה בעצמו בספרו 'סמא דחיי' (שהדפיס ממנו רק שני גליונות לדוגמא – וילנא תקע"ח):

"עניני מעודי להתפלא על כל דבר חדש, ולא להמשך כסומא בארובה אחרי דברי מי שקדמני. וכד הוינא טליא, הוה אמינא כמה חרושים מדעתי, מה שהיה לפלא אצל לומדים מופלגים. וכן היה דרכי להתבונן בכל דבר, והייתי משתומם ומתפלא, והיה ליבי דואג בקרבי על חיי העולם הזה הכלה ועובר, ומה יהיה אחריתי, ולא היה שווה לי תענוגי הזמן, והוקשה בעיני על ענין הנהגת העולם, מה שדעת כל אחד נוחה בשלו, עשיר בעושרו, חכם בחכמתו וגיבור בגבורתו. וביותר, מה שכל אחד מעמיד על דעתו, ונהנה מאוד כשמנצח את חברו, ושמה בזה, ואיך סמויות עיניהם כשאר בעלי חיים בלתי מדברים, שאינם מכירים רק לשעתם, וכשמפטמים אותם לשיחטה, שמחים הם בזה לשעתם".

המחלוקת על רבי מנשה

טיפוס מיוחד במינו היה רבי מנשה. מיוחד במינו לא רק בין גדולי דורו, כי אם בדורות רבים לפניו ולאחריו – מיוחד בכשרונותיו המצויינים, ברוחו הכביר ובשאיפותיו הנועזות וגם במצבו בתוך חבריו ובני גילו, בסבלו ובסבלנותו, באשר בני דורו לא עמדו על סוף דעתו ועל עומק מחשבותיו. דעותיו המקוריות הביאוהו לא פעם לידי סבל ויסורים מצד קנאים שונים אשר לא עמדו על דעתו, ועל נפשו הזכה. אף רבנים שונים הסתייגו ממנו בגלוי, כדוגמת ר' יעקב גנדא (בנו של הנידע ביהודה), שעורר עליו את הקפדתו בגלל שהשיג על פירוש רש"י [ראה אחד מפירושי המקוריים בספרו 'אלפי מנשה' ח"א דף פו. (ד"ה אגב), והמשנה ברורה הביאו בסו"ס שי"ט וכתב ע"ז: "הוא הנכון"]. מתנגדים אשר לא עמדו על גדולתו ניסו להחרימו באסיפת רבנים, אך ר' יהושע צייטלין ממקורבי הגר"א ומחכמי שקלוב הגן עליו.

ר' מנשה שבע מרורות ונפשו לא ידעה מנוחה, ורק בבואו בכל שנה ושנה לבית מדרשו של הגר"א, בו שהה מספר שבועות ושמע תורה מפיו – קרנו פניו ותאורנה עיניו וישכח כל עמל ותלאה. וצדקה עשה הקב"ה עם רבי מנשה, שזכה להיות מקורב לרבינו הגר"א, כי מתוך שהיה הגר"א מחבבו ומשוחח עמו בדברי תורה, עמדה לו זכותו של הגר"א כתריס בפני כל אלה שקטרגו כנגדו והתנגדו לו [ו'ש"י המאה' ח"ב עמ' 66].

ר' מנשה היה מעריץ גדול של הגר"א, והיה שותה בצמא את דבריו. כאחד מכתביו כותב רבי מנשה דברים מופלאים המסבירים את שליחותו של רבינו הגר"א לדור עקבתא דמשיחא:

"אשר לפי הנראה, לפי רוב המשך גלותינו שהיא קרוב לעקבות משיחנו, ושצריך לפנות דרך לפניו, דרך האמת, כפי שכתבתי, שעיקר השתדלותינו שנהיה כלי הכנה לקבל אורה וטובה... וכפי הנראה ששלח לנו ד', עיר וקדיש מן שמיא, הגאון המפורסם מוהר"א זצ"ל מוילנא שהחזיר עטרת התורה ליושנה, ע"פ דרכו דרך האמת והפשוט" [אלפי מנשה, סימן קעז ע"ב].

בשבועות הקודמים הבאנו את דבריהם של מקובלים נוספים מתלמידי הגר"א ובית מדרשו, שכתבו כי הגר"א נשלח ע"י ההשגחה האלוהית להכין דרכו של משיח ולקרב הגאולה [ראה: 'זהירותא דאברהם' (לו' אברהם מפרי"ל זצ"ל, סבו של מרן הראי"ה ותלמיד הגר"א), מופיע בספר הזהרה מהדורת הר"מ מרגליות, עמ' 244. 'תולדות יצחק' (הגה"צ ר' יצחק כהנא זצ"ל) ח"ב דף קמ. : 'אמרות טהורות' (הגר"מ חר"פ זצ"ל) עמ' קסד].

הגר"א: "האם אתם ראויים לבקרו?!"

היו שהתנגדו לר' מנשה מתוך אמונה תמימה, וחשבו כי דרכו של רבי מנשה, דבריו וכתביו, עלולים חלילה לחתור חתירה תחת בניינה של היהדות המסורתית. אך נמצאו גם כאלה שהיו סתם מתרחרי ריב ואוהבי מחלוקת, שלבשו איצטלא של 'יראת שמים' ונלחמו נגד רבי מנשה ומררו את חייו. רבי מנשה במידת סבלנותו וענוותנותו עבר על הכול בשתיקה ולא ענה לחורפיו דבר.

פעם אחת נכנסה משלחת מרבני ודייני וילנא אצל רבנו הגר"א, ובפיהם תרעומת קשה על דרכו של ר' מנשה. שמע הגר"א דבריהם, ואמר להם: הגידו לי בבקשה את סדר יומכם. ענו לו הרבנים: אנחנו קמים בשעת קימה, לאחר הנץ החמה, שוהים ומתפללים שעה אחת, ולאחר התפילה אוכלים פת שחית כרובע שעה, ואחר כך זה אנו שבים לביהמ"ד ללמוד תורה כל היום. השיב להם הגר"א: אבל מנהגו של ר' מנשה אינו כן, וכבר שעה קודם הנץ

החמה הוא לן בעומקה של הלכה, ועמל על חידושו, האם אתם ראויים לבקרו ולהוכיחו? ! [מפי הגר"מ סולובייצ'ק זצ"ל, מובא בספר 'מגד גבעות עולם' ח"ב עמ' טו].

למרות שסבל מעוני ומנגישות שונות, היה ר' מנשה עוזר לכל איש צר ומצוק, וכל מר נפש בא לדרוש בעצתו. ר' מנשה השתתף תמיד בצער ההמון, והוכיח את עשירי העם על אוזלת ידם בתקנת הציבור. הוא היה מעורב בחיי הציבור, ולא פחד להוכיחם על עיוותיהם, כך הוא הוכיח את אלו שהיו משיאים את בניהם בגיל צעיר ללא ידיעת מלאכה ופרנסה, גם הוכיח על מאיט החכמה ואהבת הבטלה, הגורמים לבסוף למצבו הכללי הירוד של העם. בדרשותיו היה מטיף ללמוד מלאכה ולאהבת החכמה. רבים משונאים של ר' מנשה ניצלו זאת ופרסמו כאילו הוא אחד מהמשכילים הפוקרים אשר ברצונם לקעקע את תורת ישראל, אך ר' מנשה היה רחוק מכל וכל מאנשים אלו והשקפותיהם. השקפתו נבעה מתוך ראייה שלמה של תורה אשר יצאה גם מבית מדרשו של הגר"א [קובץ 'ישורון' ח"ה עמ' קצב].

לעשות שלום בין הצדיקים

כדרכו המקורית של ר' מנשה בלימוד התורה, כך גם בספריו; מקוריות וייחודיות ניכרת מייד לעין המעיין בהם, אך כגודל מקוריותם כך מועטת ההבנה בהם לציבור הרחב.

בשנת תקס"ז הוציא ר' מנשה את ספרו הראשון בשם 'פשר דבר'. הרקע להוצאת הספר היה סערת הרוחות והמחלוקת הקשה ששררה בין המתנגדים והחסידים. בספרו זה מנתח ר' מנשה את הסיבות השונות המביאות לטעויות שכליות ואת גורמי המחלוקת בין הכיתות השונות בעם. כמו כן מבאר ר' מנשה כי בכל קהילה ישנו צד חיובי אשר יש למגו עם כל הגורמים כאחד ובכך תשכך המחלוקת. הספר כולו נכתב ברמז ולא במפורש, אך ברור היה לכולם שדעתו של ר' מנשה כי ישנם דברים טובים בחסידות, אך הוא אינו חפץ לפרשם אלא רק פה אל פה. בעמוד הראשון של הספר כתב הר' מנשה:

"ספר קטן הכמות [...] שחיברתי אני הצעיר [...] וקראתיו פשר דבר [...] לעשות פשרה בין הצדיקים. בקשה מן המעיין לעיין בדברי מרישא לסיפא זימנא וזימנא בטר זימנא, ולדקדק היטב. ואני מוכן להשיב לשואלי דבר, או להודות אם טעיתי – רק שלא לדון הדברים עפ"י אומדנא שלא בפניי". בקשה זו מופיעה כמה פעמים בספריו.

בתוך הספר, כותב ר' מנשה:
"ועתה נשוב לכוונתנו כפי שיעדנו בתחילה, לעשות פשרה בין הצדיקים. היינו אותם שאינם חפצים אלא ר' ביושר וכל כוונתם לשם שמים. ועכ"ז רבתה המחלוקת אף בין אנשים כאלה, אשר הוא תכלית הקלוקלים שבעולם. ואף שאין ביניהם מחלוקת בפועל, עכ"ז כתיב 'חלק ליבם' וגו' [הושע י, ב] אשר מזה בא פירוד לצדיקים כמ"ש לעיל. וכל זה בא מחמת חולי ההרגל, שמה שמורגל אצלו הוא חושבה כאילו קיבלה מהר סיני. ואם אומרים לו איזה דבר חדש, אף שהוא נכון מצד התורה והשכל, עכ"ז הוא בעיניו כמתעתע, ואוטם אוזנו משמוע האמת, מיראתו לנפשו פן יהא נמשך אחריו "ושב ורפא לו" [ע"פ ישעיהו י, י]. ולאנשים כאלה אבאר בארוכה בדרך ויכוח. ואף שהדברים פשוטים ומבוארים, אבל מחמת שנתרבו בעיתים הללו (אנשים) שלא לכבוד נחשב להם לדבר אלא רק מה שהוא בעיניהם חריפות נפלאה, ומחמת זה נכשלים אף בקל שבקלות. אבל האמת הברורה והפשוטה שאף בדברים העומדים ברומו של עולם, יסודם הוא פשוט. ואם נכשלו בדברים פשוטים, אזי מה שהורכב מהם לאפס ותוהו נחשבו" [ספר 'פשר דבר', מובא בקובץ 'ישורון' ח"ה עמ' ריו].

את ספרו הנ"ל מסיים ר' מנשה במשפט הבא: "תמצית דברי בקיצור: כל מי שרוצה לעבוד את ד' באמת, יתבונן היטב שלא יצא ידי חובתו במה שהורגל בו, והרגיל עצמו בזה. רק יבחון בשכלו ויבקש את דרך האמת". המסורת מספרת כי מקורבי הגר"א (שכבר נפטר בשנת תקנ"ח) ראו בכך פגיעה בכבוד הגר"א ושרפו את רוב הספרים, ואף רצו להחרים את ר' מנשה, לולא תורתו שעמדה לו.

תקוותו של ר' מנשה בדבר 'אחדות הדעות' בין המתנגדים לחסידים נכזבה, אך הוא לא התייאש מהבעת דעותיו ברבים.

הספר 'אלפי מנשה'

בשנת תקפ"ב הוציא את ספרו המרכזי 'אלפי מנשה' (חלק א'). בספר זה ריכז ר' מנשה את עיקרי תורתו ורעיונותיו, ובתוכם ביקורת חריפה הן על הת"ח שאינם דואגים לחיקון הדור, והן על פשוטי העם שאינם לומדים מלאכה ומזולזלים בחכמה, וכן על עשירי העם שאינם דואגים לעניים, ונמצא עם ישראל בשפל המדרגה. גם על ספר זה יצאה חמתם של מתנגדיו בגלל סגנון מסוים שהובע בו, וכבר בשעת ההדפסה הראשונה שרפו המדפיס מפחד מתנגדיו. מסופר כי ר' מנשה כתבו שנית מהזיכרון, ואף בהדפסה

ניתן להשיג אצלנו את שלושת החוברות הבאות:

אור שלמה – על הערצת פוסק הדור הגרש"ז אויערבך זצ"ל כלפי מרן הראי"ה זיע"א.

אז נדברו יראי ד' – על קשרי הידידות וההערכה בין הגר"א מלצר זצ"ל למרן הראי"ה זיע"א.

עטרת צבי – על קשרי הידידות וההערכה בין הגר"צ פפרנק זצ"ל למרן הראי"ה זיע"א.

שלחו אלינו 15 ₪ (לכתובת: רח' הרב צבי יהודה 6 דירה 3 בת ים), ואנו נשלח לכם את שלושת החוברות.

מעוניינים שהעלון יגיע

גם לבית הכנסת שלכם?

צרו עמנו קשר: 0507-583810

השנייה עורר את רוגזם של רבנים שונים שציווהו לשנות מספר דברים בסגנון הספר, ואלמלא כך ידונו לשריפה.

לאחר שנה, הוציא ר' מנשה ספרון נוסף, בשם 'שקל הקודש'. בספר זה הוכיח ר' מנשה על סדרי החברה המקולקלים, בהם כל אדם בוחר לו דעה כרצונו מבלי רועה ומדריך, וכל כת מתנגדת לחברתה מבלי רצון אפילו לשומעה.

למרות השתדלותו ויגיעתו, לא התקבלו ספריו ורעיונותיו על אוזן קשבת. כתבי יד נוספים שאייר ר' מנשה, אך אותם כבר לא הדפיס מאכותיו הקשות וממתנגדיו הרבים.

סיבות שונות גרמו לר' מנשה לחבר ספר במתמטיקה ובהנדסה צבאית, אך הוא נידון לשריפה ע"י ראשי הקהילה היהודית, מחשש שהספר יעורר צרות אצל הממשל הרוסי.

כתבי יד רבים של ר' מנשה עברו לאחר פטירתו לנכדו, אך גם אותם פקדה גזירה ורבים מהם נשרפו בעת שריפת העיר איליה. בשריפה זו נשרפו גם כתבים רבים של הגר"א. כתבי יד נוספים (בהם לפחות שנים עשר חיבורים שכתב) אבדו ונתפזרו במשך השנים.

רבנותו בסמרגון

מרבוב ההטרדות והמחלוקות שנעשו כלפיו, נאלץ ר' מנשה לנודד מעיירה לעיירה הלך ושוב, עד שהגיע לעיירה סמרגון. שם קיבלוהו בני העיירה באהבה ובהערצה רבה, והיו מתפארים בו ובתורתו בתור יליד עירם. בני העיירה הפצירו בר' מנשה לקבל עליו את משרת הרבנות בעירם, והוא נאות לכך ברצון.

במשך ימי רבנותו בסמרגון, היה ר' מנשה מוסר שיעור יום ביומו בתלמוד ובפוסקים. בשיעוריו היו משתתפים בחורים צעירים ואף זקנים, שנקבצו ובאו מן הסביבה לשמוע תורה מפיו. מלבד דרשותיו ושיעוריו הקבועים בתורה, היה מעורר מפעם לפעם את בני עדתו לתורה, לעבודה ולגמילות חסדים, והיה משתדל להשפיע עליהם ולהדריכם באורחות צדק ומישרים, לאהוב את כל אשר נשמה באפו, לא ללכת רכיל, ולא לשנוא איש את אחיו.

במשך ימי שבתו בסמרגון בתור רב ומרא דאתרא, נגלה רבי מנשה בכל הדרת גאונו וצדקתו. מכל דבריו הייתה נשקפת האישיות הנפלאה הזאת, שצמצמה בקרבה, כנברשת ענקית, את כל קניי האור שכתורת ישראל ומצוותיה.

בהזדמנויות שונות היה הראי"ה מספר מה ששמע מפי ת"ח מקניי סמרגון: היה זמן שרבי מנשה היה מרצה שיעור בגמרא בפני בני תורה מעולים, ויום יום לפני השיעור היה רבי מנשה עומד בפניו בבית המדרש, ושופך ליבו בדמעות כמה בכמה פרקי תהילים, שתהא תורתו 'תורה לשמה', ושלא ישל בלימודו באיזה פירוש שלא כאמיתה של תורה.

אך רבנות זו לא האריכה ימים. בשנת תקפ"ז, שנתיים לאחר שקיבל את משרת הרבנות, יצאה גזירת הממשל הרוסי על הרקטורים הקנטוניסטים. היו אחרים מפרנסי וראשי הקהילה שמסרו לידים עזובים ואומללים למלכות.

ר' מנשה שראה פשע זה, לא יכל לשותק, ובדרשותיו הוקיעם: ש"החוטפים וכל אלה המסייעים בידם, במישרין או בעקיפין, אינם בכלל ישראל, ובידוע שלא עמדו אבותיהם על הר סיני". ידידו יעצו לו לחדול מדרשות אלו פן תשקף לו ולעדתו סכנה. ר' מנשה שראה שכה התפשטה צרעת המארת זו, אמר: במצב זה שאיני רשאי לומר ולדבר ככל אשר עם לבבי, אין אני יכול להיות רב בישראל!

ובאותו היום עזב ר' מנשה את הרבנות, וחזר לחיות חיי דוחק עסק בעבודתו בשחיקת טבק בעזרת המכונה שלו, וממנה התפרנס וחי על לחם צר ומים לחץ. את משרתו הרבנות מסר לתלמידו האהוב – הגאון ר' אריה שפירא [נא כפי שנקרא בדר"כ: ר' לייבלה קובנער. עיין אודותיו בקובץ 'מוריה' שנה יג גליון ג-ד].

לאחר ארבע שנים (תקצ"א), בהיותו בן 64 שנה, הסתלק ר' מנשה לעולם האמת.

טוב ליבו

אחת התכונות המופלאות בהן הצטיין ר' מנשה, הייתה טוב לב. וכך היה מזכיר הראי"ה את דבריו של ר' מנשה, כפי ששמעם מפי זקני סמרגון:

"טוב ד' לכל ורחמי על כל מעשיו" – אלא שגרמו העוונות, וצינורות הטובה נסתמו, ורבות הצרות בעולם. אולם כולנו מצפים לתיקונו של עולם, ולגילוי מידת הטוב בשלמותה, ואותה שלמות עתידה להקיף לא רק את חיי האדם, אלא גם את חיי בעלי החיים, הגדולים והקטנים. אפילו אם כל העולם כולו יבוא לשלמותו, ובכל ישורו אך טוב וחסד, ורק אי שם בקצה תבל תמצא תולעת אחת בנזיק סלע, לחוצה ודחוקה ומתענה ביסוריה – עדיין לא הגיע העולם למלוא שלמותו, וגם האדם היודע זאת צריך להרגיש שעדיין אין טובתו שלמה" [שיחות הראי"ה עמ' עח].

וב'פתח דבר' לספרו 'אלפי מנשה' [ח"ב וילנה תרס"ה] מובא קטע קטן מתוך ספרו 'תיקון כללי' שלא זכינו לאורו, ובו אנו שומעים על הרגשותו של אותו גאון וצדיק, בצער העולם וסבל בריותו, לרבות בעלי החיים שבו: "לבי דאג בקרבי, מרוב הדוחק והצער בעלי חיים שבעולם [...] בושתי מלהכניס דאגה וצער בליבי על העניינים הנוגעים לידי, בראותי גודל הלחץ והדחק שבעולם [...] ועיני כלות על זה כל היום אולי אוכל למצוא איזה תיקון,

שיתגלגל על ידי זכות וריווח בעולם [...] בהורות דרך הישר לתיקוני העולם". ושם בספר 'אלפי מנשה' פרק מ"א נאמר: "המשכיל המגדיר בנפשו ציור הנאת הטוב, ואיך שקשה לסבול כאב וצער, הוא רוצה בטובת והנאת כל חי ומרגיש, ו'צער בעלי חיים דאורייתא" [בבא מציעא ל"ב:], ומדעת קונו יש בו, שהשווה רצונו לרצון הבורא יתברך הרוצה בטובת כל בראוי המרגישים [...]. שיתוקן כלל הבריאה, שיהיה טוב לכל מרגישים".

"אינני מסוגל להכניס בליבי איבה"

תכונה נעלה זו של טוב לב ואהבה נאמנה לכל בריות העולם, מצאה את מקומה גם בליבו של ה'חסיד שבכהונה' – מרן הראי"ה, שכל חייו היו מוקדשים להיטיב לבריות, וכך היה חותם בסוף מכתביו: "עבד לעם קדוש על אדמת הקודש".

באחד מפנקסיו כותב הראי"ה כך: "האדם צריך להיחלץ תמיד ממסגרותיו הפרטיות, הממלאות את כל מהותו עד שכל רעיונותיו טובבים תמיד רק על דבר גורלו הפרטי, שזה מוריד את האדם לעמק הקטנות [...] אבל צריך שתהיה מחשבתו ורצונו ויסוד רעיונותיו נתונים לכללות ישראל, לכללות האדם, לכללות העולם, לכל היקום ואז תתבסס אצלו גם הפרטיות שלו בצורה הראויה" [שמונה קבצים' קובץ ו פסקה ריד].

ביחס לשרוש ממנו צומח החפץ להיטיב לבריות, כותב הראי"ה:

"נעוצמת החפץ של היות טוב לכל, בלא שום הגבלה בעולם כלל, בין בכמות הניטבים ובין באיכותו של הטוב, זהו הגרעין הפנימי של מהות נשמת כנסת ישראל, זאת ירושתה ונחלת אבותיה" [אורות ישראל' א' ד']. ובמקום אחר הוא מוסיף: "כל מה שמתקרב האדם אל אור השם יתברך – יותר שופע עליו שפע השלמות האמיתית, וככל שהאדם יותר קרוב אל הקב"ה, מתגברת יותר בליבו אהבת החסד ורצון ההטבה לכלל ולפרט" [עולת ראי"ה' ח"א עמ' רצ].

מתוך התקשרותו העמוקה של הראי"ה בנשמתם של ישראל, התמלא באהבה רבה אליהם, וכך הוא מתאר מעט מתחושותיו הנשגבות:

"שמעו אלי עמי, מתוך נשמתו אני מדבר עמכם, מתוך קשר החיים שאני קשור בכולכם ואתם כולכם קשורים בי [...] רק אתם הנכם תוכן חיי, בכם אני חי [...] מבעלדיכם אין לי כלום [...] אני זקוק להתקשר עם נשמותיכם כולכם, אני מוכרח לאהבה אתכם אהבה אין קץ, אי אפשר לי להרגיש שום הרגשה אחרת, כל האהבות הקטנות עם הגדולות שבכל תהלוכות חיי – הכל אצורות הן באהבתכם, באהבת כלליתכם [...] כל אחד מכם, כל נשמה בודדת מכולכם מאירה לי את אור החיים [...] [אורות הראי"ה: ועיין במכתבו של הרב גדליה איומן שליט"א, משגיח דרשיבת 'קול תורה' (הובא בגליון 50 של 'שבת הראי"ה'), בעניין תחושותיו הנשגבות של מרן הראי"ה].

אהבתו הגדולה של הראי"ה לא הייתה תחושה רגשית בלבד. היא הייתה מבוססת כולה על אמונה חזקה והכרה עמוקה בנקודת האור השוכנת בכל יהודי. וכך הוא כותב: "אהבת ישראל והעבודה של הסגוריא על הכלל ועל הפרט איננה רק עבודה הרגשית לבדה, כי אם מקצוע גדול בתורה, וחכמה עמוקה ורחבה, ורבת הענפים. אהבת ישראל היא תולדה מהאמונה באורה האלוקי של כנסת ישראל לה סגולה עצמית שלא תזו ממנה בכל חליפות הזמנים" [אורות ישראל' פרק ד].

וכמה מרשימים דברי הראי"ה אשר נכתבו במכתב לבנו יחידו [נשלח מיפו ביום ז' אדר תרס"ז]: "ואתה יודע כמה אינני מסוגל להיות מכניס בלבבי איוו איבה על שום בריה, וק"ו על איש מבני אדם, ומה גם על אחד מאחינו בני ישראל, וכל שכן בן תורה, ולשמו יתברך אקווה כי לא אצטרך לסור מדרכי זה, המיוסד על עומק אהבת השי"ת, המתמלא כראוי בנשמת כל אחד מישראל, רק ע"י אהבת ישראל בכלל ובפרט המרוצפת על אהבת הבריות, הנטועה בלב כל ישר לב".

הראי"ה היה נאה דורש ונאה מקיים, וסיפורים רבים ישנם על מידת חסדו היקרה. הגה"צ רבי דוד הכהן 'הנזיר', שהיה מתלמידיו הגדולים של הראי"ה, העיד כי באחת הפעמים שעסק הראי"ה במעשה חסד, שח בפניו: "מעולם לא השבתי פניו של יהודי ריקם, כאשר ביקש ממני איוו טובה" [שבחי ראי"ה' עמ' ריז. ועיין 'אור המזרח' טו עמ' 95].

סיפר לנו אחד מנכדיו של ר' רפאל לוי זצ"ל (בנו של ר' אריה לוי זצ"ל):

ר' רפאל היה משתדל ללוות כל שוחר לפתחו עד לדלת ביתו. פעם אמר לו אחד ממקורביו שהוא מרגיש אי נעימות מזה שיהודי כמוהו מטריח עצמו ונותן לו כבוד כזה של לווייה עד פתח ביתו.

פרץ ר' רפאל בבכי והתבטא: "אם איש קדוש ונורא גדול שבגדולים מרן הרב זצ"ל לא נתן לנפשו מנוחה והיה מטריח עצמו לכבד כל יהודי ששיחר על דלת ביתו, אשר צבאו על פתחו אלפי רבבות ישראל, ובכל זאת היה מטריח עצמו ללוות עד דלת ביתו כל יהודי שבא אליו, כראוי לבן מלך, איך אני הפעוט שבפעוטים ארשה לעצמי שלא ללוות!"

"הוא היה כולו כללי, בלי חוש פרטי"

באחד מכתביו, כותב הגרי"מ חרל"פ דברים נפלאים ומיוחדים במינם ביחס למרן הראי"ה, הקשורים הרבה לענייניו. וזה לשונו:

"אמנם כל הטובות הפרטיות שנעשו על ידו אלפי יחידים – לבד פעולותיו הכבירות והרבות שפעל ועשה הכלליות – הם בבואה דבבואה

מהאוצר הטוב והנורא שהיה גנוז בקרבו. כי באמת יסוד קומת הקדושה שלו הוא, שהיה כולו כללי, ולא היה בו שום חוש פרטי. ובשעה שהודק ליחיד ולפרט, לא היה עולה כלל על דעתו כי עושה חסד עם פרט. כי בהשקפתו, בפרט היה רואה בעיני הבדולח שלו את כל הכלל כולו, שהפרט הוא חוליה ממנו. ולא היה צריך לכפות עצמו לזה על ידי חשבונות, אלא כך היה מסיח לפי תומו, שלא פרט הוא כלל. ולא זו בלבד שהפרט היה גדול אצלו כמו הכלל, אלא ראה את הפרט יחד עם הכלל ממש, כמו הבטה על איבר של אדם, שרואים יחד את האיבר עם האדם כולו, וכשמרחמים על האיבר, אינה אלא רחמים על כל האדם.

ואף גם התיקון של כל יחיד ומילוי תפקידו בעולם שכל כך מדובר על זה בספרי היראים, הנה אצלו לא היה כלל חשבון שכזה, ואף בלי שום התבוננות, לא ראה את עצמו ביחס של פרט, וכמוהו כן אצל כל ישראל, הם אך כלל מוצק אחד. וכל כך היה זה חקוק וטבוע בנפשו, עד שגם כשחלקו לו כבוד, לא התפעל ממנו, ולא היה צריך לדחוק את עצמו שלא יתנה מן הכבוד, כי הלא הכבוד להכלל הוא, ואין לו בזה יותר מאחרים. וכשהיו מבקשים ממנו להתפלל עבור פרט, הנה יחד עם השתתפותו בצערו של הפרט, עמד לנגד עיניו כל הכלל, ונכלל בו צער הפרט, בתוך צער הכלל, ובזה עצמו היה מביא את התשועה להפרט, מפני שהרים אותו לתוך הכלל, שנאמר עליו "א-ל כביר לא ימאס".

ואף גם בצער קרובי משפחתו לא היה מרגיש בהם יותר ממה שהרגיש באחרים, שכן בכל מבטו וחוג ידיעתו לא היה נמצא מושג של פרטים, כי אם כללים, ומאי נפקא מיניה בינם לבין אחרים. ועוד יותר ראיתי, כי פעם אחת נחלה אחד מיוצאי חלציו, וכל המשפחה הומה, ובדקתי אחר רשימותיו שרשם אז, ומצאתי כתוב בערך לשון כזה: מה יש לעשות אם מרגישים בכל מה שפעל ד' טוב גמור, ואין יש מקום לתפילה על הטוב שגומל ד' עימו. ופעם אחת אחד מיוצאי חלציו היה נדרש לתשועה, ורב גדול בחו"ל שהיה מקורב ליוצא חלציו ההוא, הצטער מאוד מחוסר התשועה ההוא, וערך מכתב לכ"ק מרן הרב זצ"ל: שהוא מאמין באמונה שלימה שאם היה (=הראי"ה) מרגיש בזיקוקה של הישועה ליוצא חלציו, והיה מעתיר בעדו, בודאי שהיה נענה גם השמים, והתשועה היתה כבר באה, אלא שמתוך עבודתו להכלל, הוא מוסח דעתו ממנו, ואינו פונה היתר בעדו, אף שאותו יוצא חלציו כל כך אהוב עליו, אהבה בלי מצרים. אז בהשיגו את המכתב ההוא, שלח אחרי במיוחד, ואמר אלי בזה הלשון: אני מתפלא איך קלע הרב ההוא אל המטרה, ומה אעשה אם אין לי זיקה אל הפרט, וכל מעייני להכלל, ואין למלאות עניין המבוקש של הרב

ההוא, הנני מוסר את התפילה לכבודו, ובעל הרחמים לא ימנע מלהיות נעתר לתפילה שיתפלל כבודו לד' בלב ונפש. עד כאן דבריו אלי.

"בבחינה זו עלה על כל בני דורו"

– וכן הוא האמת, שכל מעיינו היה להכלל ולצער השכינה, וביושבו בהתבודדות בעיר סט-גלין, לא היה יכול להשקט רעיונותיו והמית לבבו, עד שהיה פועל בצירוי שהוא נמצא בפועל ומשל אצל הכותל המערבי, ושופך שיחו לפני ד', והדברים כמוסים עמדי. וכל כך הייתה נפשו עורגת לכותל המערבי, עד שנדר נדר שביום שובו לירושלים, לא יכנס לשום בית לפני שיבוא לכותל המערבי. וכן היה, שביום ג' אלו תרע"ט שעלה לירושלים, בקש מכל ההמון הגדול שיצא לקבל את פניו, שילכו לביתם ושהוא צריך ללכת למקום אחד קודם שיכנס לבית האכסניה שהכינו לו, ואני הלכתי איתו לכותל המערבי.

בהגיעו להמבואות נתלכנו פניו, ומלמל: "מה ידירות משכנותיך ד' צבאות נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ד' ליבי ובשרי ירננו לא-ל חי". ובבואו שמה, קרע קריעה, והתייפח בבכי, ואמר בתפילתו: "מלוך על כל העולם כולו בכבודך. ומפני חטאינו. מלך רחמן". ומשם הלך לקבל פני גדולי העיר, ושב לביתו. והיה איזה פעמים שבאמצע הלילה אמר שרוצה לטייל, והסיב טיולו לצד העיר העתיקה, עד שהגיע פנימה, ואמר: כיוון שהנני קרובים לכותל המערבי, הנה ניגש שמה. ואחרי התייפחו בבכיות הנ"ל "מלוך על כל העולם", "מלך רחמן", וכיוצא, חזר לביתו, ואמר: "היה לנו טיול טוב".

מתוך יחסו להפרט מצד הכלל שבו, לא נשא בלבו שום תרעומות על כל מי שהציק לו, אף על המחרפים ומגדפים. פעם אחת במסיבה לכבודה של הנחת אבן פינה, העיז אחד נגדו ברכים, ויקם שאון גדול, ודחו את המעיז לחוץ, ומתוך הסערה וההפרעה שהפריע המעיז, הגיע הדבר לידי המשטרה ואסרה את המעיז ההוא. הרב לא ידע מזה, וכששב הרב לביתו ונדע לו כי אסרו את המעיז, צווח ואמר: "אוי לנפשי שעל ידי סובל אחד מישראל", וירץ תיכף לטלפון לבקש בעדו שישחררוהו, ולא נח עד שידע ששחררוהו.

בבחינתו זו שהיה כולו כללי ולא פרטי, עלה על כל בני דורו, משכמו ולמעלה, גבוה מכל העם, ואין פלא שלא יכלו לעמוד על סודו. אכן איש אלוקים קדוש היה בתוכנו, ואשרי להדור שהיה שרוי בתוכו" [מובא בקובץ 'מבני המקום' חוברת י"א].

מועדי הראי"ה

ימי החנוכה

סי' תרע"ט ס"ק א', שגם בלילה הראשון היה נס, שנשאר קצת שמן בכדי שתחול עליו הברכה, וכדברי הזוהר באלישע ששאל מה יש ליכי בבית, שהברכה תהיה על מה שיש כבר בעולם) והסברתי שזה לא היה בגלל אי האפשרות של נס על לא דבר (כדעת הט"ז) כי זה נאמר (בזוהר) רק בנס שנעשה על פי נביא, שעל כל פנים מוגבל הוא מצד השליחות ע"י כוח בשר ודם, אבל בנס שנעשה בלא גזירת נביא, רק מרעוּתא עילאה – היד ד' תקצר לחדש יש מאין?

אמנם עיקרא דמילתא – של השארת קצת שמן – הוא מפני המצוה של שמן זית (ולא שמן נס), שאם היה כל השמן כלה ונתחדשה בריאה, אין זה בכלל שמן זית, ושיטת רש"י במנחות [טו:]: בחיטים שירדו בעבים (שהם כשרים למזבח), היינו שלא על ידי נס, כדברי התוספות שם, משום שע"י נס – בריאה אחרת היא, ואינם בכלל חיטים כלל. והכי נמי כאן אין זה שמן זית, ומהאי טעמא היה הכרח להשאיר מעט, והיה אפוא הנס גם ביום הראשון. וזה שגרם לקביעת שמונת ימים.

[...] אמנם לפי זה נעשה הנס ביום הראשון בשביל הידור מצוה, שגם אם היה כלה כל השמן, והיה נמצא מחדש בנס גמור, הנה אע"ג שאמרנו דבכי האי גוונא אינו שמן זית, מכל מקום שמן הוא, כיון שראוי הוא להדלקה. והריהו כשאר שמנים שנמשכים אחר הפתילה. וזה אינו דוחק שנעשה הנס בשביל הידור מצוה, דבלאו הכי כתבו המפרשים שנעשה הנס בשביל הידור, דטומאה רחוייה או הותרה בציבור, אלא להודיע יחבתם (ע"י 'פני יהושע' שבת כא) [אגרות הראי"ה ח"ג אגרת תשצו, מובא ב'מועדי הראי'ה עמ' קסד].

ביאר נוסף שאמר מרן הראי"ה בעניין זה, מביא הגאון ר' מרדכי יהודה ליב זק"ש, חתנו של הגרי"מ חרל"פ:

"ואין פלא אם השמן שקרה בו נס חנוכה, היה כשר להדלקת המנורה, שלה דרוש שמן זית דוקא [...] (כ"י) שמעתי פעם מפי קודשו של מרן רבנו הגדול הגרא"י הכהן קוק זצ"ל, שבבית המקדש ישנה אטמוספירה של ניסים, שהרי כל יום היו שם עשרה ניסים (אבות ה'ד), ואם כן הטבע של המקום הקדוש הזה, הוא ככל שיהיה, ואם כן נס חנוכה, שהיה בבית המקדש, הרי הוא כשמן טבעי והוא שמן זית, ככל השמנים שבעולם. ואעפ"כ כל זה אינו אלא אם יש אסוך שמן, אבל אם לא נשאר כלום, ונכנסה ברכה בכך, בודאי שאין זה שמן זית" [מילי דמרדכי סי' פט עמ' תיא, עיי"ש].

"להכנסה בענין מחודש מתמיד יאמר בלה"ק 'חנוך', 'חנוך לנער', ולכ' ראוי להאמר חנוך הבית, ולא חנוכה. אמנם ערך החנוך הוא, שהוא משפיע על יתר השנים של הגדלות, שהרי אין ידוע לנו עד כמה יפעל החינוך ומה יהיה משפט הנער ומעשהו, אלא שכל הרגל טוב מועיל ופועל עליו להכשירו יותר לדרכים טובים, ונמצא שהחנוך הוא כח פועל על יתר הזמנים ולא מקבל מהם פעולה, ואין פעולת התחלתו בעלת מציאות מלאה בעצמה, אלא שהיא מכינה את ההשפעה אל העתיד, על כן יאמר 'חנוך' בלשון זכר פועל ומשפיע.

אבל בית המקדש, אשר "לעולם זאת על ישראל", הלא הוא מקום אורו של עולם, וכח הפעולה הגדולה שעתיד הוא לעשות בעולם גם בעתיד היותר רחוק, כבר הוא גמור וערוך מראש, מן הדברים שנבראו קודם שנברא העולם, "מרום מראשון מקום מקדשנו", על כן בתחילת יסודו כבר הונחו והוכנו בו כל הדברים הגדולים, שהוא עתיד להתמלא בהם בזמן היותר מאוחר, אלא שאין בכח הזמן הראשון להוציאם אל הפועל, ועל כן יבואו הזמנים הבאים וימלאו את אשר היה בכח התחלתו הראשונה. ואם כן אין זמן התחלתו הראשונה משפיע על הזמנים הבאים, שהרי כבר הכל ערוך ומתוקן בו מתחילתו, ומעשה ד' הוא יהיה לעולם, אלא שהזמנים הבאים משפיעים בו על הזמן הראשון כלומר ממלאים את מה שנתן בכח התחלתו הראשונה, ולא היה אפשר אז לצאת אל הפועל. על כן נקראת התחלת פעולתו 'חנוכה', כלומר: מושפעת מכח כל העתיד הנשגב תמיד, שכל מה שיהיה ברור אחרון מגילוי אור ד' וכבודו ע"י הבית הנכון והנישא, אשר ינהרו אליו כל הגוים, הוא כבר ערוך בזמן התחלתו הראשונה, שמתוך כך נקבעה בו קדושה עליונה, ד' יראה אשר יאמר היום בהר ד' יראה", "זאת מנוחתי עדי עד", ומתוך שהיא קיימת בכל צביון כח הקדושה של העתיד הרחוק השלם בתכלית, גם בעצם ימי הירידה וההעלמה, לא יכולו זרים ורעי גוים לכבות אורה לגמרי, כי שם איר לכו ד' אלו קינו, עיר עוז לנו ישועה ישית חומות וחל" [מרן הראי"ה, 'מועדי הראי'ה עמ' קס, ע"פ 'עולת ראי'ה ח"א עמ' תלד].

"בענייני דיומא, בהארת קדושת נרות חנוכה, דרשתי ביסוד הנס ביום הראשון (שהקשה הבית יוסף, שהלא היה בו בכך כדי להדליק יום אחד, ויתריך הט"ז באו"ח

העלון יוצא לאור בסיוע 'דפרי שיר' – הדוכן שלך לספרי קודש ומוסיקה יהודית. סניף ראשי: תחנה מרכזית ירושלים. פלאפון: 052 4797380.

ניתן לקבל את העלון בדוא"ל. שלחו לנו את כתובתכם ואנו נשלח לכם את העלון. יש לכם סיפור נדיר הקשור למרן הראי"ה? שלחו לנו את החומר ואנו נפרסמו בעו"ה. ניתן לקרוא את העלון גם באתר: www.yeshiva.org.il חדש! חוברת 'מפגאן הראי"ה' – ליקוטים ממרן הראי"ה ובית מדרשו על פרשת השבוע. שלחו לנו את כתובת האימייל שלכם, ותקבלו מדי שבוע את החוברת.